

A reformáció 500 éves évfordulóján Luther Márton 95 tételének jelentősége

Bevezetés

Kedves Hallgatóim!

Nem történész vagyok, hanem igehirdetőnek rendelt Isten! Minden témához ebből a szemszögből közelítek. Tudom, hogy nagy igazság van a régi mondásban (vö. Péld 14,34!): „A történelem az élet tanítómestere” (Historia est magistra vitae). Az 500. évforduló kapcsán fontos és tanulságos újra tudatosítanunk, hogy miért és hogyan indult a reformáció. Abban az eseménysorozatban ugyanis, ami 1517. október 31-vel lavinaszerűen elindult, nem emberek nagyot akarása vagy hírnévre törekvése volt a mozgatórugó, hanem – vallom igehirdetőként – Isten embereken könyörülő irgalma és igéjének a Szentlélek megvilágosító munkája által érvényesülő hatalma. A reformátorok – *Luther, Melanchthon, Zwingli, Kálvin, Dévai, Huszár Gál, Sztárai, Méliusz, Bornemisza, Károli Gáspár* – nem maguk körül akartak valami új egyházat szervezni. A valódi indíték számukra az isteni igazság – a kegyelemből való megigazulás – megtalálása, majd a megtalált igazság terjesztése iránti égő vágy volt! A reformációnak azért kellett bekövetkeznie, mert deformálódott, eltorzult az egyház, nemcsak erkölcsi vonalon, hanem a tanításában is: Krisztushoz segítség helyett így éppenséggel inkább akadályozta már az emberek Krisztushoz találását. Az egyháznak reformációra – vagyis helyreállításra – volt szüksége, hogy tanításában és életében visszaigazodjon az eredeti apostoli formához.

A deformáció, vagyis a torzulás veszélye állandóan kísért: minket manapság különösen is. Az Úr viszont azt akarja, hogy amit egyháznak nevezünk, az valóban az Ő EGYHÁZA legyen: a Jézus Krisztusban hívők szent gyülekezete, amely az Ő evangéliuma világosságával és szeretete erejével szolgál e mulandó és egyre romló világban! Akik ma is ragaszkodunk a reformátori örökséghez, azt valljuk: ami a reformációban – sokak áldozatos küzdelmén, de első sorban Isten Lelkének munkáján keresztül – tért hódított, az az igazi értelemben vett „katholikus”, azaz egyetemes keresztyén hit: reformátori hitvallásainknak is – mind a lutheri, mind a helvét ágon – ez az igénye!

Hogyan is formálta Isten Luther Mártont reformátorrá?

Martin Luther 1483. november 10-én született Eislebenben, a thüringiai Möhrából származó egyszerű (bányász-)szülők gyermekeként. Gyermekek és ifjú korát a középkori szellemi-lelki megkötöttségek egész szövevénye határozta meg. Később ő maga így írt erről: „*Mindennek oka pedig az volt, hogy az evangéliumi tudomány és a Krisztusról szóló igaz vigasztalás a szószéken elhomályosult, sőt elaludt és senki nem ismerte többé a hitről szóló tant, melynél fogva a Szentírás nekünk a Krisztus érdeméért, kegyelemből, de nem saját érdemünk folytán, bűneinknek bocsánatát ígéri; hanem igenis a pápa prédikációi odajuttattak bennünket, hogy a Krisztustól halálosan féltünk, mert azok nem az ő kegyelmének és vigasztalásának reményét csepegtették a szivekbe, hanem inkább őt, mint haragos és rettenetes birót állították elénk, akinél senki kegyelmet nem nyer, hacsak annyi jócselekedetet és önszentséget nem mutathat be előtte, a mennyi bűneinek ellensúlyozására szükséges, – vagy az ő anyjának, Máriának és egyéb szenteknek közbenjáró könyörgésével nem dicsekedhetik. Mert én magam is egyike voltam azoknak, a kik a Szűz Máriához imádkoznak, hogy ő legyen szószólónk és kiengesztelőnk a Krisztussal, mint szigorú biróval szemben; amint hogy általában nyilvánosan minden templomban alig tanítottak, olvastak és énekeltek mást, mint eme bálványimádást...*”¹

Ezek a félelmek és hiedelmek álltak fogadalma mögött is, amikor egy rettenetes viharban szent Annához, a „bányászok védőszentjéhez” fohászkodott, azzal az ígérettel, hogy szerzetes lesz. Bár másnap már megbánta, de a fogadalomnak eleget kellett tenni: 1505. július 17-én bevonult az Ágoston-rendi szerzetesek erfurti kolostorába. Luther – visszatekintve azokra az időkre, amikor még nem

1 Házi kincstár. Dr. Luther Márton vasárnapi és ünnepi egyházi beszédei..., ford. Zábrák Dénes – Stottmeister L. és társa, Braunschweig és Pozsony, é.n. (1896); 21-22. oldal

ragyogott föl szívében Krisztus világossága – így vallott arról, ami őt gyötörte: „A kolostorban nem törődtem sem asszonnyal, sem vagyonnal, hanem amiatt remegtem és vergődött a lelkem, hogy miképp lesz hozzám kegyelmes az Isten.”²

Miközben minden igyekezetével arra törekedett, hogy a legjobb szerzetes legyen, a legrettenetesebb gyötrelmekbe jutott: „Én súlyosabb szenvedéseket állottam ki a szerzetességben virrasztásaimmal, böjtjeimmel stb., mint bárki azok közül, akik ma követnek engem. Szinte eszelősen és betegesen rabja voltam a régi babonának, testem és egészségem nagy kárára. Az éjszakákat átvirrasztottam, böjtöltem, imádkoztam, korbácsoltam és kínoztam testemet, hogy az engedelmesség parancsát betöltssem, és tisztaságban éljek. Télen majdnem megfagytam a miséken. Ilyen balgatagon akartuk testiünket legyőzni a túlzásba vitt virrasztásokkal és fagyoskodással. ... Bizonyos, hogy én minden erőm latba vetésével törekedtem arra, hogy saját jócselekedeteim révén nyerjem el az Isten előtti igazságot. Ezért nem ettem, nem ittam s nem aludtam. Másoknak nem volt nyugtalan a lelkiismeretük s nem gyötörték magukat ilyen borzalmasan. Én azonban rettegtem a haragvó Isten ítéletének a napjától és a kárhózzától.”³

Vergődéseire és az egyszer csak mindent megváltoztató fordulatra így tekintett vissza később: „Hosszú időn át tévelyegtem és nem tudtam, hol is vagyok. Tudtam ugyan valamit, és mégsem tudtam, mi is az, míg bele nem ütköztem a római levél 1. részének 17. versébe: »Az igaz ember hitből él.« ... míg végül hosszú napokon és éjszakákon át tépelődvén, Isten kegyelméből az igék belső összefüggésére fordítottam figyelmemet. Éspedig: »Istennek igazsága jelentetik ki abban..., miképpen meg van írva: Az igaz ember pedig hitből él.« Ekkor Isten igazságát úgy kezdtem értelmezni, mint azt az igazságot, melyben az igaz ember Isten ajándékozása folytán él, mégpedig hitből. Most kezdtem megérteni, hogy ennek az igének: az evangéliumban Isten igazsága jelentetik ki, az az értelme, hogy ti. ez az igazság elfogadott (passiv) igazság, mellyel minket a kegyelmes Isten igazzá tesz a hit által, amint megíratott: »Az igaz ember hitből él«. ... Ekkor úgy éreztem, mintha teljesen újjászülettem volna s mintha tárt kapukon át magába az Édenkertbe léptem volna be. Erre előttem az egész Szentírás más értelmet nyert. Amennyire előzőleg az »Isten igazsága« kifejezést gyűlöltem, annyira nagy lett most az a szeretet, mellyel ezt az én legkedvesebb ígémet magasztaltam. Így Pál apostolnak ez a mondása számomra valóban az Édenkert kapujává lett. Később olvastam Augustinusnak a »Lélek és betű« című könyvét, melyben várokozásom ellenére azt találtam, hogy »Isten igazságát« ő is hasonlóan értelmezi, ti. annak az igazságnak, mellyel Isten ruház fel bennünket, amikor megigazít minket. ...”⁴

Történészek vitatják, mikor is lehetett Luthernek ez a „toronyélménye”. Tény, hogy ő maga számolt be több alkalommal erről, megmutatva a kolostor toronyszobácskáját is, ahol heteken keresztül vívódott (már mint Rómát is megjárta wittenbergi egyetemi tanár, a Szentírás professzora), míg áttört kárhózzát-félelmének rettenetén Krisztus világossága, a megigazító isteni kegyelem fénye. Bizonyos, hogy a reformáció indulása előtti években már erről az igazságról tanít és vall, amint jól tükrözi ezt az a levele is, amit 1516. április 8-án írt egy szerzetestársának: „A mi korunkban sok embert valami tüzes vakmerőség kísért, kiváltképpen az olyanokat, akik minden erejükből arra törekszenek, hogy igazak és erényesek legyenek. Csak az Isten igazságát nem ismerik, amit Krisztusban bőséggel és ingyen kapunk. Ők saját erejükből törekszenek jó cselekedetekre mindaddig, míg meg nem bizonyosodnak afelől, hogy most már erényeik és érdemeik díszruhájában megállhatnak Isten előtt – holott ez lehetetlen. Nálunk te is ebben a hitben éltél, vagy sokkal inkább: ebben a tévelygésben. Én is benne voltam, most már azonban harcolok e tévhit ellen. Harcom még nem ért véget. ... Azért kedves testvérem, ismerd meg Krisztust, mégpedig a megfeszített Krisztust. Magasztald őt és kétségbeesvén magad felett így kiáltás hozzá: »Úr Jézus, te vagy az én igazságom, én meg a te bűnöd vagyok. Magadra vetted az enyémet és nekem ajándékoztad a tiédet. Olyanná lettél, amilyen nem voltál s olyanná tettél, amilyen nem voltam.« ... Erre az ő szeretetére gondold lankadatlanul s akkor megtapasztalod az ő mindennél kedvesebb vigasztalását. Mert ha nekünk saját fáradozásunk és szenvedésünk útján kellene elérnünk lelkiismeretünk megnyugvását, – akkor ő miért halt volna meg? Azért hát csakis Krisztusban, a magad és cselekedeteid felett való bizakodó kétségbeesés útján találsz majd békességet.”⁵

2 Virág Jenő: Dr. Luther Márton önmagáról – OLBK Budapest, 1991³; 55-56. oldal (Az előadáshoz bőségesen fölhasználtam e könyv anyagát, ezt nem jelölöm mindenütt külön! – Adámi László; vö. szövegét itt is: <http://mek.oszk.hu/02500/02567/html/>)

3 Virág Jenő: id. mű; 66-67. oldal

4 Virág Jenő: id. mű; 72-75. oldal

5 Luther levele egy szerzeteshez 1516. április 8-án. In Virág Jenő: id. mű; 84-85. oldal

A 95 tétel születése

Luther számára a búcsúcédulák ügye volt az a kirívó visszaélés, amely tételeinek megírására ösztönözte. A középkori katolicizmus azt tanította, hogy a bűnbánat szentségében feloldozott bűnös Isten előtt is érvényes bocsánatot nyer a paptól. A bűnöknek megfelelő büntetésekről viszont azt tartották, hogy azok kétfélék: örökké tartók és ideig tartók. Az örök büntetésektől megszabadulhat a bűnös a gyónásban nyert feloldozás által, de nem így az ideig tartó büntetésektől, melyeket az egyház, illetve a pap szab ki elégtételül. A bűnös Istennel szembeni elszámolása tehát eléggé egyszerűen elintézhető volt, de annál nagyobb súllyal nehezedtek reá az egyház földi követelései. Ehhez járult még az, hogy az állítólagos tisztító tűz gyötrelmeivel állandóan fenyegették az embereket, úgy hogy ettől a közönséges halandók sokkal inkább rettegtek, mint az örök kárhozattól.

Az ideig tartó büntetések, illetve elégtételek – melyekhez a tisztító tűzbeli szenvedéseket is számították – igen sokfélék voltak: száműzetés, lemondás arról, ami a legkedvesebb, hosszú évekre terjedő böjtölés kenyéren és vízen, elzárandokolás távoli országokba, esetleg a Szentföldre, eltiltás az eladástól és vásárlástól, stb. Azt ígérték, hogy ezekkel a földi büntetésekkel a tisztító tűzbeli büntetéseket lehet csökkenteni és kiegyenlíteni. De senki sem lehetett bizonyos afelől, vajon a tisztító tűzi gyöttrődéseit mind levezelte-e? Már a hatodik századtól kezdve megengedték a bűnökért elégtételül kiszabott súlyos büntetéseknek könnyebb természetűekkel való felcserélését. Később azt is megengedték, hogy a bűnös a személyes teljesítményeit megválthassa az egyház számára hasznos jelentő cselekedetekkel. Ilyenek voltak pl. a bőséges adakozás templomépítésre, részvétel a keresztes háborúkban stb.

Az ideig tartó földi és tisztító tűzbeli büntetések elengedését (indulgentia) nevezték búcsúnak. Ez az elengedés lehetett részleges, vagy teljes. *II. Orbán* pápa 1095-ben teljes búcsú ígéretével igyekezett minél nagyobb sereget toborozni a keresztes hadjáratra. Lassanként új „kegyelmi eszközzé” lett a búcsú. További „fejlődése” már csak a pápák pénzbeli szükségleteitől függött. Az 1300-ban hirdetett jubileumi esztendőben teljes búcsút ígértek azoknak, akik elzárandokolnak Rómába és ott teljesítik, amit nekik a papok előírnak. 1390-től már a római zárándokutat is meg lehetett váltani pénzen. Ezután a búcsút felkínálták más helyeken is és az egyház egyes búcsúkereskedői szinte házhoz szállították a hivatalosan is „szent árunak” nevezett búcsút. Akik szerettek volna biztosak lenni afelől, hogy az ideig tartó büntetésekből semmit sem visznek át a túlvilágra, azoknak erre szolgáltak 1294 óta a meghatározott árjegyzéki áron megvásárolható úgynevezett gyónócédulák vagy búcsúcédulák. A cédulát a vásárló nevére állították ki s tulajdonosa bármikor bármelyik papnál meggyónhatott, és a pap köteles volt neki egy alkalommal egészséges állapotában, egy ízben pedig halálos veszélyben teljes búcsút adni.

A jövedelem még mindig nem volt elég, 1476-ban a búcsút tehát kiterjesztették az elhaltak lelkére is. Ezzel soha nem látott pénzforrás tárult fel. Mindenki igyekezett kedves halottjainak lelkét kiváltani a túlvilági szenvedésekből. Így lépett Isten ingyen kegyelmének helyébe az emberi kapzsiság, a Krisztus érdemébe vetett hit helyébe pedig a pénz. A búcsújövödelmek egyik része egyházi intézményeké, egyházfejedelmeké, búcsúárusításban érdekelt bankároké lett, míg más része a római udvart illette, vagy azt az egyházi célt, amelynek érdekében engedélyezték a búcsút. A pápák azonban a maguk számára is többször igénybe vették a más célra gyűjtött összegeket. Luther korában éppen a római Szent Péter templom építése érdekében árultak búcsút s annak németországi egyedárusítását *Albert mainzi érsek*re bízták, 50 százalékos haszonrészesedés mellett. Szászország területére, ahol Luther is élt, *Bölcs Frigyes* fejedelem nem engedte be a búcsúkereskedő papokat. Azért sem, mert neki megvolt a saját nevezetes ereklye-gyűjteménye, sok búcsú-szerzés lehetőségével... A lakosság azonban a határ túlsó oldalán fekvő helységeken éppen elég alkalmat talált a búcsúcédulák megvásárlására. A búcsút itt *Johann Tetzel* (1465-1519) árusította az érsek megbízásából.

Amikor Luther látta a búcsúárulásnak a nép lelki és erkölcsi életére gyakorolt veszedelmes hatását, kénytelen volt ellene fellépni. Gyóntató papként azt tapasztalta ugyanis, hogy akik a búcsúcédulákban bizakodtak, azoknál nem mutatkozott igazi bűnbánat, sőt a búcsút sokan „engedélynek” tekintették a szabad vétkezésre. Prédikált, leveleket írt a búcsúárusítás megszüntetése érdekében, de teljesen hiába. Végül a wittenbergi nagy ereklyeünnep és búcsúnap (Mindenszentek, november 1.) alkalmából 95 tételben foglalta össze aggályait és bíráló megjegyzéseit. Ezzel a búcsú ereje és értéke felett való teológiai vitára hívta ki korának tudósait. Tételeit kinyomatta, és 1517. október 31-én kiszögezte a wittenbergi vártemplom ajtajára, egy levél mellékleteként pedig elküldte *Albert mainzi érsek*nek, valamint írt *Brandenburgi Jeromos* megyés püspöknek is.

Meg kell jegyezni, hogy manapság vannak olyan történészek, akik szerint nem is történt meg a tételek kitűzése, ez csak egy *Melanchthon* által Luther halála (1546) után kitalált legenda volna. Egy évtizede *Martin Treu* kutatásai során azonban előkerült egy „lelet” a Jénai Egyetemi Könyvtárban (amin a kutatók eddig átsiklottak, a nehezen kiolvasható írás miatt)! Luther titkára, *Georg Rörer* (1492-1557) a német Biblia-fordítás átdolgozására szolgáló munkapéldányba („Revisionsbibel”, 1540) írta be ezt az emlékeztetőt: „Az Úr 1517. évében, Mindenszentek előtti napon, Wittenbergben Luther Márton tételeket tett közzé a bűcsúkról a templomok kapuin”.⁶ Ez a bejegyzés tehát még Luther élete idejében született! És ráadásul többes számban említi a templomokat!

Vegyünk sorra néhányat a legfontosabb mondatokból!

Az 1. tétel⁷ a bűcsúcédulák hamis biztonsága ellen szól, az Úr Jézus szavát idézve: „*Mikor Urunk és Mesterünk azt mondta: »Térjete meg!« - azt akarta, hogy a hívek egész élete bűnbánatra térés legyen (Mt 4,17).*” Másik oldalról a 32. tétel így fogalmazza ezt meg: „*Örök büntetést kapnak tanítóikkal együtt, akik a bűcsúcédulákkal biztonságban hiszik magukat az üdvösségük dolgában.*”

Az 5. tétel⁸ kimondja: „*A pápa nem enged és nem is engedhet el semmiféle büntetést, csak azt, amit vagy maga, vagy a kánonok rendelkezése alapján kiszabott*”. Luther szerint magával a Szentírással kerül szembe az, aki azt tanítja, hogy a pápának hatalma van az isteni jogot megváltoztatni, és feloldani azt, amit az isteni igazságosság kiszabott. A 6. tétel szerint: „*A pápa nem bocsáthat meg egy vétket sem, legfeljebb kihirdeti és megerősíti az Isten bocsánatát*”. A pápa nem gazdálkodhat Krisztus és a szentek jócselekedeteinek kincstárával s nem adományozhatja azokat senkinek! Isten maga adja a bűnbocsánatot, ezért nem keresztyéni magatartás az, amely a kegyelem vámszedőjévé akarja odatolni magát: „*Minden igaz bűnbánó keresztyén elnyeri a büntetéstől és a büntől való teljes feloldozást, s ez őt a bűnbocsátó cédulák nélkül is megilleti. Minden igaz keresztyén – akár él, akár már halott – részese a Krisztus és az egyház minden lelki javának, amelyeket Isten ugyancsak bűnbocsátó cédulák nélkül adott*”. (36-37. tétel) A Szentírás minden emberi közbenjárás nélkül, pápai udvar és hatalom nélkül hirdeti Isten bűnbocsánatról szóló evangéliumát. A 62. tételben erről így szól Luther: „*Az egyház igazi kincse az Isten dicsőségének és kegyelmének legszentebb evangéliuma*”. Ebben a vallástételben éri el a 95 tétel a csúcspontját! Ahol az ingyen kegyelem tiszta evangéliuma fölhangzik, az lerombol minden emberi dicsekvést, ott csak Isten dicsősége juthat érvényre! Soli Deo gloria!

Luther egyáltalán nem gondolt ekkor még a pápasággal való szakításra, és tételeiben nem vonta kétségbe a bűcsú tanát sem egészen. Ez is azt mutatja, hogy Luther reformátorra fejlődése milyen hosszú, vívódásokkal teli folyamat. Jóhiszeműen azt gondolta, hogy „*a pápa a bűcsú osztogatásánál inkább kívánja az áhítatos imádságot – mivel neki is szüksége van rá, – mint a pénzt*”. (48. tétel) Sőt azt írja, hogy „*ha a pápának tudomása volna a bűcsúhirdetők zsarolásairól, akkor inkább porig égetné a Szent Péter székesegyházat, mintsem az ő juhainak bőréből, húsából és csontjaiból építenesse fel azt*”. (50. tétel) A józan kegyesség érdekében azt hangoztatja Luther, hogy az emberek „*mindazt, ami az élet fenntartásához szükséges, kötelesek háznépük javára fordítani, és semmi esetre sem bűcsúra tékozolni*”. (46. tétel) Arról is meg van győződve ekkor még, hogy ha a pápa tudná, hogy milyen szegény emberektől csikarják ki a pénzt a bűcsúhirdetők, akkor azokat inkább saját pénzével segítené, s ha kell, még a Szent Péter székesegyház árát is a felebaráti szeretet céljaira fordítaná. A 79-80. tételekben az egyházi vezetőket figyelmezteti Isten előtti felelősségükre: „*Káromlást szól, aki azt állítja, hogy a pápai címerrel ellátva felállított kereszt felér Krisztus keresztyével. Számot fognak adni azok a püspökök, lelkészek és teológusok, akik tűrik, hogy ilyesmiket prédikáljanak a népnek*”. Az utolsó két (94-95.) tétel pedig az egyház felelős tanítóinak igazi feladatát mutatja meg: „*Buzdítsuk azért a keresztyéneket, hogy fejüket: Krisztust, bűnhődésen, halálon és poklon át is követni igyekezzenek, és abban bízzanak, hogy inkább sok szorongattatáson át, mintsem a béke biztonságán át jutnak be a mennybe (ApCsel 17,22).*”

6 „Am Vortag vor Allerheiligen im Jahr des Herrn 1517 in Wittenberg sind an den Türen der Kirchen Thesen über die Ablässe von Dr. Martin Luther bekannt gegeben worden.” Mai német fordításban közölte a szöveget: InformationsBrief, Bekenntnisbewegung „Kein anderes Evangelium”, Nr. 242. (Juni 2007.); 29. oldal

7 Az 1., 32., 79-80. és végül a 94-95. tételt Zsigmond Árpád fordításában idézem. In: A reformáció kincsei I. A Magyarországi Evangélikus Egyház, szerk.: *Kollega Tarsoly István - Kovács Eleonóra* – Tarsoly Kiadó Budapest, 2015; 31. oldal

8 A többi tételek idézésének forrása *Dr. Ottyk Ernő*: Luther küzdelme Isten igazságának érvényesüléséért. In: Evangélikus Naptár az 1967. évre – Kiadta: Az Evangélikus Egyetemes Sajtóosztály Budapest; 20-21. oldal

Összefoglalva tehát, a 95 tételben Luther legfontosabb gondolatai ezek:

- **Krisztusnak bűnbánatra hívó szava vonatkozik egész életünkre.** Nincs részleges és teljes bűnbánat, csak állandó bűnbánat van.
- **Egyedül Jézus Krisztus az egyház ura.** Nincsen az egyházban külön isteni hatalom és külön emberi hatalom.
- **A halottak lelke felett nincs másnak hatalma, mint Krisztusnak.** Halandó ember túlvilági hatalommal nem rendelkezik, még a pápa sem.
- **Üdvösségünk egyedül Krisztustól függ,** nem pedig emberi rendelkezésektől, vagy bűcsúktól.
- **Az ember hite által mindent megkap Krisztustól bűcsú nélkül is.**
- **Krisztus szeretetet kíván tőlünk legfőképpen.** A bűcsú azonban az embernek pénzért való fölmentése a szeretet kötelezése alól. Éppen azért, aki bűcsút vásárol, Isten haragját hívja ki.
- **Az egyház legfőbb kötelessége, hogy Urának, a Krisztusnak igéjét hirdesse,** ne pedig a bűcsúkat. Az egyház egyedüli és legnagyobb kincse az evangélium, amit hirdet.
- **Az egyház vezetőinek az lenne kötelessége, hogy az evangélium hirdetését biztosítsák, a bűcsúhirdetést pedig megtiltsák, mert Isten egykor számadásra hívja őket is.**
- **A bűcsúárulás veszedelmes dolog az egyháznak a hívek előtti hitele szempontjából is,** mert maga a nép is éles kérdéseket tesz fel a bűcsú ellen. A bűcsúárulás megszüntetésével a hanyatló pápai tekintély is csak emelkedne.
- **A földi és a földöntúli élet boldogságát, a lelkiismeret békességét nem érheti el az ember önző biztosítékokkal. Ha lenne is olyan béke, az hamis lenne.**
- **Békesség csak ott van, ahol Krisztus van, Krisztus pedig csak ott van, ahol kereszt van. Tehát az üdvösség csak azé, aki Urát, a Krisztust, a keresztviselésben követi.**

A tételek átütő hatása

Meglepő gyorsasággal terjedt Luther 95 tétele. Luther maga mondta, hogy „alig telt bele 14 nap s már bejárták azok egész Németországot”. Négy hét múlva pedig tudtak róla az egész keresztyén világban. Az eredetileg latin nyelven írt szöveg csakhamar német nyelven is megjelent nyomtatásban, s így széles rétegek közkincsévé vált. A tételekben (ha nem is mindig határozottan, hiszen még sok esetben tetten érhető a középkori, skolasztikus okoskodások hatása) benne lüktet a reformáció szíve: egyedül a Jézus Krisztusban való hit által igazul meg az ember, a bűnbocsánat Isten kegyelmétől függ s nem a pápától. Luthernek a Szentírásen alapuló teológiája itt ütközik össze első ízben nyilvánosan a római katolikus vallásossággal, és a bűcsú bírálataival akaratlanul is hozzányúlt a pápa hatalmához.

Luther a hit bátorságával szólt. Föllépése áttörte a középkori egyháznak az Isten és ember közé állását, az ember közvetlenül találhatta magát szemközt Isten igéjével. Az Isten igéjéhez való hűség, a Szentírás mindenek fölé helyezése Luther legfőbb reformátori cselekedete. A kortársak közül az 1518-tól Wittenbergben tanító Melanchthon hamarosan minden évben megemlékezett tanítványai előtt a 95 tétel kitűzésének napjáról és jelentőségéről. *Agricola* pedig, Luther munkatársa, később a finnek reformátora, méltán mondta: „1517. az evangélium hajnalhasadásának esztendeje”. Ezért kezdték a tételek kitűzésének napjától keltezni a reformáció megindulását!

További események - Kajetán és Miltitz

Luther 95 tétele ellen egyelőre senki nem állt ki vitára. Barátai féltették, s voltak, akik megütköztek tételein. Egy idő múlva *Johann Tetzel* ellentételeket bocsátott ki, és *Johannes Eck* ingolstadti tanár is élesen támadta Luthert. A Domonkos-rendiek rendtársukat, Tetzelt védelmezni akarván, prédikációikban szidták az „eretneket”. Luther tehát további iratokban volt kénytelen védekezni a támadások ellen. Egyházi főhatósága, Albert mainzi érsek hallgatott az egész dologról. Nem akart ujjat húzni a hatalmas Ágoston-renddel, elküldte hát a tételeket intézkedés végett Rómába. Közben a domonkosrendiek, a középkor eretneküldöző inkvizítorai feljelentették Rómában Luthert, mint eretneket.

Amikor Luther látta, milyen hevesen támadják anélkül, hogy megcáfolnák, magyarázatot írt a 95 tételhez, és alázatos, de határozott levél kíséretében elküldte azt X. Leó pápának. Még akkor sem volt rossz véleménye a pápa felől. De mindennél erősebb volt benne a Szentíráshoz való hűség s az az elhatározás, hogy semmit sem von vissza, hacsak a Szentírásból meg nem cáfolják. „*Lehetetlen* – írja a

37. tételnél –, *hogy keresztyén legyen valaki, s a Krisztust mégsem mondhatja magáénak. Ha övé a Krisztus, akkor az is mind az övé, ami a Krisztusé. Övé a Krisztus igazsága, ereje, türelme, alázatossága. Hiszen az a keresztyén ember bizodalma és öröme, hogy a hit által bűneink nem a mieink, hanem a Krisztuséi. Őrá vetette Isten azokat és ő hordozta a mi bűneinket. Ő Isten Báránya, aki elvette a világ bűnét. Viszont Krisztus minden igazsága a mienk, mert ő ránk veti kezét, szárnyai alá vesz és betakar minket, mint áldott üdvözítő.*”⁹

A pápa Luther ügyét eleinte szokványos szerzetesi vitának tekintette, de a túlbuzgó Domonkos-rendiek komoly fegyelmi ügygé dagasztották. Sylvester (Mazzolini) Prierias, a pápai udvar teológiai szakértője iratot készített a 95 tételről: elvetette azokat, és becsmérő módon támadta a szerzőt. Luthert 1518. augusztus 7-én Rómába idézték. Hatvan napon belül kellett volna megjelennie az eretnekek fölött ítélkező pápai bíróság előtt. Ennek a bíróságnak tagja volt Sylvester Prierias is. Luther tudta, hogy ha Rómába kell mennie, vagy börtönben, vagy máglyán fejezi be életét.

Közben Luther megtámadta az egyházi átkot. Ezt akkor alkalmazták, amikor valaki megsértette az egyház érdekeit. Pl. ha valaki megtagadta a tized beszolgáltatását; vagy egy város tanácsa egyházi testületek bor- és sörszállítmányai után vámot követelt s ezeknek a szesz italoknak egyházi épületekben történő árusítására is adót vetett ki; vagy egy gonosztetten rajtakapott papot a világi bíróság elítélni merészelt. A kiátkozott ember nem vehetett részt az egyházi és polgári életben, nem adhatott el és nem vásárolhatott, az egyházi szolgálatokat megtagadták vele szemben, sőt a vele érintkezőkre is kiterjesztették az átkot; holta után pedig túlvilági gonosz sorsának jelképezésére, a temető megszentelt területén kívül, harangszó és áldás nélkül földelték el. Rómának ezzel az intézkedésével szemben Luther 1518. május 16-án tartott prédikációjában kijelentette, hogy aki igaztalan átok alatt hal meg, üdvözl, bárhogyan temessék is el. Erről kémei útján azonnal értesült Kajetán (Gaetano, Tommaso de Vio) bíboros is, aki éppen akkor az ágostai (augsburgi) birodalmi gyűlésen a pápát képviselte. Erre a hírre sürgették a pápát, hogy végre már intézze el ezt az ügyet. Rómából letartóztatási parancsot küldtek Luther ellen s megbízták Kajetánt, hogy fogassa el a „gonoszság fiát”.

Isten akaratából azonban másként alakultak a dolgok. A pápa rossz szemmel nézte az öregedő Miksa császárnak azt a törekvését, hogy a választófejedelmek szavazatát unokaöccse, Habsburg Károly javára lekösse. Ekkor Károlyé volt Spanyolország, a nápolyi királyság, s ha ehhez még a Német-Római Birodalom koronáját is megkapja, akaratát érvényesítheti egész Európában, sőt még a pápával szemben is. Bölcs Frigyes szász választófejedelem, a legtekintélyesebb uralkodó egyelőre visszautasította Miksa császár óhaját s ezzel oly nagy szívességet tett a pápának, hogy az a legmagasabb pápai kitüntetést, az arany rózsát szánta Frigyesnek. Ezért amikor Bölcs Frigyes nem akarta Rómának kiszolgáltatni Luthert, aki az ő kedves wittenbergi egyetemét felvirágoztatta és azt kérte, hogy Luthert Németországban hallgassák ki, azonnal teljesítették kérését. Luthernek ezért Augsburgba kellett mennie. A kihallgatáson Kajetán bíbornok 1518. október 12-én mindannak teljes megtagadását követelte Luthertől, amit eddig tanított. Különösen kifogásolta az 58. tételt, mely szerint Krisztus (és a szentek) érdeme nem azonos az egyháznak azzal a kincsével, amelyből a pápa a búcsút osztogathatja. A bíboros egy pápai bullára hivatkozott, Luther viszont a Szentírással bizonyította, hogy Krisztus az ő érdemével a bűnök bocsánatát szerezte meg, az egyház kincse az Isten ingyen kegyelméről szóló örömhír és a bűnbocsánat egyedül Isten hatalmában van. Erre válaszul Kajetán egy durva kiáltással újra felszólította Luthert, hogy fenntartás nélkül vonja vissza tételeit. Luther elment ezután.

A kihallgatást követően Kajetán bíbornok Bölcs Frigyesről hiába kívánta, hogy szolgáltatssa ki Luthert a római udvarnak. Mivel a 95 tételt senki komoly érvekkel meg nem cáfolta, Luther nem vonhatta vissza azokat, hanem fellebbezett a „rosszul értesített pápától a jól értesítendő pápához”. Majd a nyilvánosságához is fordult: „*Én, doktor Luther Márton, szerzetes Wittenbergből, nyilvánosan bejelentem, hogy néhány vitázó hitcikket bocsátottam közre, mégpedig a kegyelemről és a búcsúról. És bár ezért sem híresneves egyetemem, sem pedig világi és egyházi feletteseim nem kárhoztattak, mint hallom, vannak egyes tágszívű és gyorsan ítélő emberek, akik engem bűnös módon eretneknek kiáltanak ki, anélkül, hogy ezt az ügyet elég jól megismerték és megértették volna. Ezért most is azt kérem a keresztyén hűség kedvéért: ha Isten ezt megadta valakinek, győzzön meg engem a helyesebb felől, vagy pedig helyezze ítéletét Istennek és egyházának ítélete mögé! Nem vagyok olyan elvakult, hogy gondolataimat mindenki fölé emeljem. De nem is vagyok olyan elnéző, hogy Isten igéjét emberi kitalálások mögé tegyem. Jézus Krisztus él és uralkodik, tegnap, ma és mind örökké. Amen.*”¹⁰

Luther már arra készült, hogy önként elhagyja Szászországot és Franciaországba megy. Tisztelői azonban meggyőzték a fejedelmet arról, hogy akkor cselekszik helyesen, ha megvédi Luthert. Amikor a wittenbergi feketekolostorban éppen búcsúvacsoráját tartotta, megérkezett Spalatin¹¹ levele arról, hogy Luther a fejedelem kívánságára maradjon itthon. Ebben a helyzetben érkezett Bölcs Frigyeshez a pápa követségében Karl Miltitz kamarás. A legmagasabb pápai kitüntetést, az erény aranyrózsáját hozta két óhaj kíséretében. Az egyik: a fejedelem a

9 In *Ottlyk Ernő*: Luther élete és műve – A Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya Budapest, 1983; 33. oldal

10 Luther fellebbezése a zsinathoz, 1518 őszén (részlet) In: *Evangélikus Naptár az 1967. évre* – Kiadta: Az Evangélikus Egyetemes Sajtóosztály Budapest; 22. oldal

11 Bölcs Frigyes udvari papja

császárválasztásnál a pápa érdekeit képviselje s a másik: szolgáltassa ki Luthert. A biztonság kedvéért Miltitz átokbullát is vitt magával. Az általános hangulat hatása alatt azonban inkább békétárgyalásokat kezdett az „eretnekekkel”. Altenburgban 1519 januárjában sikerült is megegyeznie Lutherrel abban, hogy a jövőben kölcsönösen hallgatnak, a kifogásolt tételeket pedig egy pártatlan bíróság elé viszik. Luther ezt jó lelkiismerettel vállalta, hiszen tételei tulajdonképpen vitatételek voltak. Bár Luther a megállapodáshoz sokáig tartotta magát, Miltitz kísérlete mégsem lehetett eredményes. A küzdelem ugyanis nem emberi véleményekért, hanem Isten igéjéért folyt.

Eközben a wittenbergi egyetem rendkívüli fejlődésnek indult. Luther hihetetlen bőséggel és gyorsasággal ontotta védekező és Szentírást magyarázó könyveit. Egész Európa felfigyelt munkásságára s a mindenfelől Wittenbergbe seregülő egyetemi ifjúság számára új egyetemi épületet kellett emelni. Fokozta az egyetem vonzóerejét 1518 őszétől a nagyhírű, humanista műveltségű, tudós fiatal tanár: *Philipp Melancthon* is, aki hamarosan Luther munkatársává vált.

Miksa császár halála (1519. január 12.) után a pápa ismét kereste Bölcs Frigyessel a kapcsolatot. A pápa most barátságos levélben szólította fel Luthert tételei visszavonására. Sőt, a római udvar Bölcs Frigyes kedvét keresve felajánlotta azt is, hogy Luthert bíborossá lépteti elő és megteszi érsekké. A Miltitz által kötött megállapodást Luther ellenségei azonban sorozatosan megszegték. Ez kényszerítette Luthert arra, hogy a hallgatásból kilépjen. Minél inkább támadták őt, ez annál inkább odaszorította őt a Szentíráshoz!

A lipcsei vitatkozás

Johannes Eck, az ingolstadti egyetem tanára többször írt már Luther ellen, és mindenáron a nagy nyilvánosság elé akart kerülni. A kegyelem és a szabad akarat kérdésében ellentétes állásponton volt *Andreas (Bodenstein von) Karlstadt* wittenbergi egyetemi tanárral, ezért tudományos vitatkozásra hívta ki Karlstadtot Lipcse városába. Mikor azonban Luther elolvasta Eck vitatételeit, kiderült, hogy azok nem annyira Karlstadt, mint inkább öellene irányultak. Eck ismerte azt a pápai nyilatkozatot, mely szerint az egyház hivatalosan is helyesnek tartja a búcsúk hirdetését és árusítását. A hivatalos egyház védelme alatt érezve magát, fölvetette azt a kérdést: Honnan ered a pápa elsőbbsége? Eck szerint a mindenkor pápa Péter követője s így Krisztus utódja. Luther szerint viszont a pápák hatalmi igénye csak a negyedik században kezdődik. A pápa egyházi egyeduralma azonban még Luther előtt száz évvel sem volt meg, mert a konstanzi zsinat (1414-1418) kijelentette egyik hivatalos iratában (*Sacrosancta*, 1415. április 6.), hogy az egyházban a legfőbb hatalom a zsinaté és nem a pápáé. Luther nyíltan kijelentette, hogy korának pápai hatalma az utolsó négy évszázad pápai rendeleteire vezethető vissza. A pápai hatalmi igénnyel szemben áll viszont a Szentírás, a niceai zsinat (325) és az egyház történetének több mint egy évezrede. Luther szerint a pápát a hagyomány, az állással járó tisztesség s emberi jog alapján különös megbecsülésben részesíthetik a hívek: az egyház azonban nem ott van, ahol a pápa hatalmát elismerik, hanem ott, ahol az Isten igéjét hirdetik és Krisztusban hisznek.

A lipcsei vitában Karlstadt mindjárt az első napokban (1519. június 27 - július 1.) csatát vesztett Eck ravaszságával szemben. Ekkor Luther vette át a szót. Mivel a lipcseiek még borzadva emlékeztek a huszita háborúkra, Eck arra törekedett, hogy Luthert huszita eretnekséggel vádolhassa. A husziták ugyanis tagadták mind a pápa, mind a zsinatok egyházi hatalmát. Így nemcsak a pápa, hanem a zsinatok tekintélyének a kérdése is belekerült a tárgyalásba. Luther bátran megállt az igazság mellett akkor is, amikor ilyen alattomos csapdát állítottak neki, s kijelentette, hogy mind a zsinatok, mind a pápa tévedhetnek. Eck örült, hogy kimutatta Lutherben a huszita eretneket és minden eszközt felhasznált, hogy Luther ellen hangolja a közvéleményt.

Az átokbulla

Lipcseből hazatérve Luther építő és vitatkozó könyveket írt. (Előkészülés a halálra. A keresztség. A bűnbánat. Az úrvacsora. Az egyházi átok. A jócselekedetek stb.) A szellemi harcban egyre láthatóbb lett a régi és új lelkiség közötti szakadék mélysége. Sylvester Prierias, a pápa tanácsadója 1519-ben megtámadta Luther lipcsei tételeit és a pápának valóságos isteni jogkört tulajdonított. Ezt az iratot Luther néhány megjegyzés kíséretében újra kinyomatta. Hadd ítéljen az olvasók józan értelme. Eck is írt Luther tételei ellen. Ezzel valóságos céltáblává tette magát, mert nem vette figyelembe *Laurentius Valla* (1407-1457) olasz tudós leleplezéseit arról, hogy a legrégibb pápai okiratok hamisítványok. Egy *Alfeld* nevű Ferenc-rendi barát is kihegyezte tollát Luther ellen. Mivel ezeket az iratokat sokan olvasták, Luther kénytelen volt védekezni. Ezért írta meg „A római pápaságról” szóló könyvét.

Amikor a lipcsei hitvita után a cseh-morva testvérek egyházának (*Unitas Fratrum – Jednota Bratrská*) két lelkésze megküldte neki *Husz János* főművét „Az egyházról” (*De ecclesia*), s némi halogatás után elolvasta azt, megrendülten írta Spalatinnak: „*Mindannyian husziták vagyunk, anélkül, hogy tudnánk róla, s végeredményben Pál meg Ágoston is azok voltak. Ámulatomban nem is tudom, mit gondoljak, ha Isten rettenetes ítéletét szemlélem az embereken: az egészen világos és igazi evangéliumot már egy évszázaddal ezelőtt nyilvánosan elégették, ma is megbélyegzik, és senkinek sem szabad hitet tennie mellette.*”¹² Óriási jelentőségű volt számára a vértanú cseh reformátor tanúskodása arról, hogy JÉZUS

KRISZTUS az EGYHÁZ egyetlen igazi feje! Ez tovább erősítette elszántságát, és még határozottabb lett abban, hogy egyedül a Szentíráshoz ragaszkodik.¹³

Az események hatása alatt egyre erősödött Lutherben az a vélemény, hogy a római trónon maga az antikrisztus ül s az egyházban uralomra jutott az „ős ellenség”. Gondolatait erről „A német nemzet keresztyén nemességéhez” írt világtörténelmi jelentőségű könyvében fejtette ki. A könyv 1520 augusztusában került ki a nyomdából és két hét alatt négyezer példány fogyott el belőle. Példátlan hatást váltott ki mind a barátok, mind az ellenségek táborában.

„Az egyház babiloni fogságáról” szóló munkájában a szentségek kérdését vizsgálta meg Luther. Megállapította, hogy a szentségek a pápák kezén elvesztették eredeti lényegüket, érdemszerző cselekedetté váltak, melyekkel a papság rendelkezik. Éppen ezért az egyház nem tudja Isten kegyelmét szabadon közölni. Emberi rendelkezések fogságában sínylődik, mint régente Izrael népe Babilonban. Vissza kell hát térni a szentségek eredeti szentírási értelmezéséhez.

Ezalatt Rómában újra tárgyalták Luther ügyét. A lipcsei vitában híressé vált Johann Eck közreműködésével elkészítették, és 1520. június 15-én kiadták a Luther elleni pápai bullát. Eszerint, ha Luther a megjelölt tételeket hatvan nap alatt vissza nem vonja, egyházi átok sújtja. Luther levelet írt a római pápának, melyben világosan kifejtette, hogy csak a Szentírásból vett bizonyítékokkal lehetne őt tételei visszavonására bírni. Ugyanebben az időben, 1520 végén jelent meg Luthernek egyik szintén máig nagy hatású könyve: „A keresztyén ember szabadságáról.”

A római udvar intézkedésére Luther könyveit sok helyen máglyatűzben hamvasztották el. A pápai átok még hatalmas fegyver volt. Híreire sok olyan ember, aki eredetileg Luther mellett foglalt állást, teljesen tanácsalanná vált. De a kiátkozott Luther nemsokára válaszolt az átokra. 1520. december 10-én Wittenberg városfalain kívül nyilvánosan elégette a pápaság legfontosabb könyveit az átokbullával együtt. Ennek a lépésnek az óriási jelentőséget egyedül Luther látta világosan. Másnap tanítványai előtt arról beszélt, hogy aki ilyet cselekszik, az előtt csak két út van: az egyik a kárhozatba, a másik a vértanúságba visz.

A wormsi birodalmi gyűlés – Wartburg

Az 1519-ben császárrá választott V. Károly uralkodása elé nagy várakozással tekintettek. A koronázás után birodalmi gyűlést készítettek elő, hogy azon a német nemzet minden baját orvosolják. A fiatal császár magatartását előre meghatározta erős római katolikus szellemben történt neveltetése. Úgy vélte, hogy minden társadalmi nyugtalanság mögött a wittenbergi reformátor munkássága áll. Hosszas huzavona után Luthert is meghívták a gyűlésre. Veszélytelen utazást biztosító császári levél birtokában, számos barátja kíséretében utazott Luther Wormsba, ahová 1521. április 16-án délelőtt érkezett meg. Mind barátai, mind ellenségei számos kísérletet tettek arra, hogy visszatartsák a gyűlésen való megjelenéstől. Isten azonban Luthert – saját szavai szerint – vakmerővé tette.

Mikor a második wormsi kihallgatás során – hitvalló beszédét félbeszakítva – rövid választ kértek tőle, Luther ezt felelte: *„Jól van tehát! Mivel császári felséged és kegyelmességek rövid választ követelnek, adok olyat, amelynek sem szarva, sem foga nincs: ha csak a Szentírás bizonyosságával vagy világos észokokkal meg nem győznek (mert én a pápának és a zsinatnak magában nem hiszek, mivel nyilvánvaló, hogy azok gyakran tévedtek és egymásnak ellene mondtak), lelkiismeretem Isten ígéjének foglya, semmit vissza nem vonhatok, és nem is akarok, mert nem ajánlatos és nem tanácsos bármit is a lelkiismeret ellen cselekedni. Itt állok, másként nem tehetek. Isten segítsen engem! Ámen!”*¹⁴

Luther bizonyágtétele után a császár kijelentette, hogy minden erejével igyekszik elnyomni Luther „istentelen” ügyét. Ezután ígéretének megfelelően még 21 napi veszélytelen utazást biztosítva, hazabocsátotta az „eretneket”. A hazafelé vezető úton Bölcs Frigyes fejedelem megbízott emberei színleg elrabolták Luthert és Wartburg várába vitték. (1521. május 4.) Luther Wormsból történt távozása (április 26.) után alig egy hónappal, 1521. május 25-én V. Károly császár aláírta a Luther és követői ellen kiadott birodalmi átkot. Ezentúl senki sem nyújthat szállást, ételt, vagy bármiféle segítséget sem Luthernek, sem híveinek. Sőt mint eretnekeket el kell fogni, és bárki szabadon megölheti

13 *Kulcsár Árpád*: Prágai tavasz Husz János reformmozgalma (A keresztyényüldözések története – 13. rész) jól összefoglalja a De ecclesia tartalmát: „Husz tanításai szerint az egyház a kiválasztottak közössége. E kiválasztást emberi határozatok nem másíthatják meg, így kiközösítéssel sem lehet kizárni senkit az egyházból, még kevésbé az üdvösségből. Jézus Krisztus egyháza a közsiklára épült, s ez a közsikla maga Jézus Krisztus. Az egyház tehát nem Péterre, hanem Krisztusra van alapozva. Péter sohasem volt az egyház feje, mert az maga Jézus Krisztus. Péter csak első volt az apostolok között, s erre a hit, az alázatosság és a szeretet erénye tette méltóvá. A cseh reformer azzal érvelt: ha a pápa azt kívánja, hogy Péter utódjának tekintsek, akkor kövesse őt e három erényben, mert ha nem ezt teszi, akkor Antikrisztussá válik, ellentéte lesz Péternek és Krisztusnak. Ha Krisztus helytartója akar lenni, akkor kövesse őt minden cselekedetében. Szolgáljon a hívek felé, imádkozzon értük, de ne akarjon uralkodni rajtuk. A pápa világi hatalma ugyanis nem Krisztustól, hanem Nagy Konstantin császártól származik, és az egyház kormányozható pápa és bíborosok nélkül is. Egyedül Isten törvénye lehet az egyházi ítéletek irányítója, s nem a pápa vagy a bíborosok véleménye. A pápa tévedhet, amiként tévedtek a főpapok és írástudók, mikor Jézust keresztre feszítették. A tiszta lelkiismeretű pap prédikálhat a pápa vagy a püspökök tilalma ellenére is.” In: *Dénes Ottó* közéleti blogja <http://denesotto.blogspot.hu/2011/04/pragai-tavasz-husz-janos-reformmozgalma.html>

14 Ez az idézet az evangélikus Konfirmációi Káté szövegéből származik – Kiadta: A Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya Budapest, 1967⁴; 64-65. oldal

őket. Vagyonuk azé lesz, aki a hatóságoknak átadja őket. Luther könyveit árusítani tilos, vallási tartalmú könyveket pedig csak egyházi cenzúra engedélyezése után szabad terjeszteni. A reformáció ügyét, Isten ígéjének terjedését azonban már nem lehetett megállítani. Haladt Luther nélkül is. Erről beszéltek a szószekeken, a városi tanácsuléseken, a céhek összejövetelein, a vendégfogadóknak, az otthonokban, a piacokon, városon és falun egyaránt.

Wartburgban ezalatt Luther az óriási felelősség és a borzalmas kísértések terhét hordozta. Tíz hónapi wartburgi tartózkodása alatt zsolttarmagyarázatokot írt, befejezte Magnificat című munkáját és megkezdte postillás¹⁵ könyvét. Wittenbergi barátainak bátorítást és útmutatást küldött leveleiben. A legfontosabb pedig, hogy lefordította az Újszövetséget népe nyelvére. Az eddigi fordítók szokásától eltérően ő nem a Róma által egyedül hitelesnek nyilvánított latin fordítást ültette át, hanem az eredeti görög szöveget. Luther maga így emlékezik később arra, hogy mit végzett el benne az Úr és hogyan erősítette meg mindezek közepette: „1518-ban dr. Staupitz felmentett engem a szerzetesi engedelmesség alól és átadott Istennek. 1519-ben Leó pápa kiközösített egyházából s így másodszor mentettek fel a szerzetesség alól. 1521-ben Károly császár kiközösített ki a birodalomból és így harmadszor is felmentettek. A zsolttáros azonban ezt mondja (28. Zsolt. 10. v.) »Az Úr magához vesz engem!«”¹⁶

* * *

A reformáció öröksége ma – és az „új 95 tétel”

A Luther 95 tételével indult reformációban mi Isten nagy egyháztisztító művét látjuk, s ennek örökségét vehetjük át ma is. Igen ébresztő örökség ez, és nem véletlen, hogy a történelmi protestáns egyházakban lelki ébredési mozgalmak jelentkeztek időről időre. Az egészséges, biblikus, egyházas ébredésben mindig újra a reformációban visszakapott tiszta evangélium ereje tör át: emberek élő hitre jutnak az Úr Jézus Krisztusban, megújul az életük, és fölveszik a harcot a korszellem rontásával szemben az eltorzult egyházban, az EGYHÁZÉRT! Láttuk, hogy Luther mennyi külső harcot és belső tusakodást vállalt az Úr ígéjéért, a Krisztusban megjelent megigazító, üdvözítő kegyelem tiszta evangéliumaért. Isten kegyelmének világossága sokak számára fölragyogott azután, s ők is a megfeszített és föltámadott, egyedüli üdvözítő és közbenjáró Krisztus hirdetői lettek.

A Lutherhez képest egy nemzedékkel fiatalabb Kálvin pl. ezt írja később saját élete nagy fordulataról, Zsoltár-kommentárja előszavában: „És ámbár kezdetben oly erősen voltam kötve a pápista babonákhoz, hogy igen nehéz volt visszahúzni engem egy mély mocsárból, egy hirtelen megtérés által Isten leigázta és engedelmességre kényszerítette szívemet, amely a koromhoz képest túlságosan megkeményedett volt ilyen ügyekben. Így némi ízelítőt és ismeretet kapva az igaz kegyességből, égő vágy töltött el, hogy elmélyedjek benne...”¹⁷ Minket eltölt-e ez az égő vágy az Úr Jézus Krisztus iránt? És milyen harcot kell ma nekünk vállalnunk? „A Szentírás abszolút tekintélyét elfogadó, az Úr Jézus Krisztusnak bűnbánatban fogant hittel engedelmeskedő és a Szentlélek vezetését őszintén kereső bizonyágtevők szolgálata nyomán adott Isten ébredést nemzedékről nemzedékre, hogy emberek igazán hívővé legyenek és az örök életre jussanak, örvendezzenek Isten kegyelmének, és életükkel magasztalva az Úr ígét, terjesszék azt maguk is. Így és ezért létezik ma is Magyarországon evangéliumi keresztyénség. És ezért nem szabad elhalkulnia ma sem a magyar protestantizmus évszázadokon átívelő, hitvalló tiltakozásának minden, eredendően pogány gyökerű, vallásos embermagasztalással szemben, hanem bátran bizonysgot kell tennünk arról, hogy mi csak egyetlen közbenjárót ismerünk a Bibliából Isten és emberek között: Jézus Krisztus az, a bűneinkért meghalt Megváltó és a feltámadott, eljövendő, mindenki felett ítéletet mondó Bíró (vö. 1Tim 2,5-6).” – írtam le 16 évvel ezelőtt erről a küzdelemről.¹⁸

Minden „ökumenikus közeledés” ellenére (amit egyébként korrekt módon dokumentál pl. „A szembenállástól a közösségig” c., magyar fordításban idén januárban bemutatott kötet is¹⁹) változatlanul igaz: „Hogy is vonhatna vissza Róma bármit a dogmáiból, hiszen tanrendszere megbonthatatlan építmény: csak tovább »építeni« és »csinosíthatni« lehet!” „Általánosan jellemző Róma tanításaira, hogy igei és igeellenes elemeket kapcsol egybe.”²⁰ Bizony tudnunk kell, hogy sok más, még súlyosabb tévelygés mellett (mint amilyen a Mária és más megholtak nevével visszaélő hamis kultusz, vagy a

15 Postillák: az egyházi év rendjében kijelölt evangéliumi igeszakaszokról szóló igehirdetések

16 *Virág Jenő*: id. mű; 108-109. oldal

17 In Cadier, Jean: Kálvin Egy ember Isten ígájában – Kálvin Kiadó Budapest, 1994; 35. oldal

18 *Adámi László*: Lelkipásztori jelentés a 2000. évről a nyáregyházi evangélikus gyülekezetben

19 A szembenállástól a közösségig Evangélikus–római katolikus közös megemlékezés a reformációról 2017-ben – Hungarian edition © Luther Kiadó, 2016 https://www.lutheranworld.org/sites/default/files/dtpw-from_conflict_to_communion_hu.pdf

20 Vö. *Adámi László*: Állásfoglalás a megigazulás „közös értelmezéséről” szóló LVSZ-Vatikán Nyilatkozat kapcsán – Megjelent a *Keresztyén Igazság* c. folyóirat 1998. tavaszi számában (Új folyam 37. szám), 9-12. oldal

pápai hatalmi igény a lelkek fölött!) ma is ott szerepel a „búcsú” a hivatalos római tanításban és gyakorlatban: „312. *Mit jelentenek a búcsúk? A búcsú Isten színe előtt a már megbocsátott bűnökért járó, ideigtartó büntetések elengedése, melyet a kereszteny hívő, aki megfelelően fölkészült és teljesítette a kiszabott föltételeket, elnyer önmaga vagy a megholtak számára az Egyház segítségével, amely mint a megváltás szolgálója Krisztus és a szentek elégtételt nyújtó érdemeinek kincstárát hivatalosan kezel és abban részesít.*”²¹ Erről most csak ennyit, a lundi pápalátogatás és ünnepi nyilatkozat²² után is...

Sokkal fájdalmasabb az a harc, amit saját protestáns egyházainkon belül kell vívnunk ma, az ÚR igéjéért! Jól mutatja ezt az az „új 95 tétel”, amelyet dr. Lothar Gassmann állított össze 1996-ban, Luther halála 450. évfordulójának évében, „Reformáció ma – 95 tétel az egyház és a társadalom helyzetéről”²³ címmel. Ezeket a tételeket 1996. október 27-én szögezték ki a wittenbergi vártemplom úgynevezett „tételkapujánál”, egy hitvalló konferencia keretében. Álljon itt tehát néhány idézet ebből az iratból, amely maga is Luthernek a megtérésről szóló eredeti 1. tételével indul:

1. Ha Urunk és Mesterünk, Jézus Krisztus azt mondja: „*Térjete meg, mert elközelített a mennyek országa*” (Mt 4,17), akkor nyilván azt akarja, hogy a hívő ember egész élete megtérés legyen.
3. Ha a megtérés komoly, akkor ez mind az egyént, mind az egyházat arra indítja, hogy meggyűljön és elhagyja a helytelen magatartást, a bűnt, nem a maga erejéből, hanem Jézus Krisztus kegyelme és ereje által.
8. Az a társadalom, amely eltűri, sőt nyíltan támogatja azokat a cselekményeket, amelyekre a Szentírás azt mondja: „bűn” vagy „utálatos” Isten előtt, saját sírját ássa. Megérett az ítéletre. „*Az igazságosság felmagasztalja a népet, a bűn pedig gyalázatukra van a nemzeteknek.*” (Péld 14,34)
11. Ebben a helyzetben mind a helyi gyülekezeteknek, mind a nagy egyházaknak világszerte komolyan kellene venniük azt a megbízatásukat, hogy „világosság” és „só” legyenek, és így szegüljenek szembe ezzel a negatív folyamattal (Mt 5,13–16; Róm 12,2; Ef 5,11).
13. Az egyházon belül egyes személyek és csoportok bátran harcolnak ugyan a korszellem ellen, de az egyház mint egész igen sok országban egyre jobban elszakad a rendeltetésétől: nem hirdeti az evangéliumot, és nem védelmezi Isten törvényét.
25. Ahol a Krisztusról szóló bibliai tanítást megüresítik, ott üressé lesz a bűnről és a megváltásról szóló tanítás is. Mert az „erőtlen” Krisztusnak hogyan is lenne hatalma megváltani bennünket a bűntől, a haláltól és az ördögtől?
30. Minél jobban alkalmazkodik az egyház a korszellemhez, annál nagyobb a veszedelme annak, hogy nem csak *Isten Lelkét űzik ki* az egyház központjából, hanem *idegen szellemeket engednek be* a hátsó ajtón.
78. Az egyház feladata, hogy egyedül és kizárólag a Biblia mint *Isten igéje szerint tájékozódjék*, és elutasítson minden bibliaellenes tanítást, hogy *világos tájékozódást nyújthasson* az egyéneknek és a társadalomnak.
86. Bizonyos társadalmi csoportosulások és pártok számos államban előmozdítják a káoszt és az anarchiát azzal, hogy harcolnak – nyíltan vagy titokban – a Tízparancsolatban lefektetett alapvető isteni igazságok ellen.
92. Az Úr Jézus Krisztus azonban visszatér hatalommal és dicsőséggel, és véget vet „*a törvénytíprónak, a kárhozat fiának*” (2Thessz 2,3).
94. Jézus Krisztus értünk való kereszthaláláért hálából munkálkodunk érte és egyháza építésén, iránta való szeretetből, abban a bizonyosságban, hogy övé a győzelem.
95. „*Az Isten által vetett szilárd alap azonban megáll, amelynek a pecsétje ez: »Ismeri az Úr az övéit, és hagyja el a gonoszt mindenki, aki az Úr nevét vallja!*»” (2Tim 2,19) Ámen.

Adámi László
evangélikus lelkipászor
Nyíregyháza

21 A Katolikus Egyház Katekizmusának Kompendiuma – Szent István Társulat Budapest, 2006; 110. oldal

22 KÖZÖS NYILATKOZAT a reformációról való katolikus-evangélikus közös megemlékezés alkalmából (Lund, 2016. október 31.) <http://evangelikus.hu/evangelikus-katolikus-kozos-nyilatkozat-2016>

23 A Reformáció ma – 95 tétel az egyház és a társadalom helyzetéről c. irat megjelent a Dél-Pesti Református Egyházmegye „Szövetség” c. lapjának 1996. októberi számában, valamint a HÍD c. evangélikus missziói magazin 2010. évi I. számának 27-31. oldalain. A sok nyelvre lefordított tételsor aláírói / elfogadói között ott van az Evangélikusok Közössége az Evangéliumért (EKE) is. <http://www.garainyh.hu/wordtar2/Lelekepito%20irasok/UJ%2095%20tetel%20L.%20Gassmann.pdf>